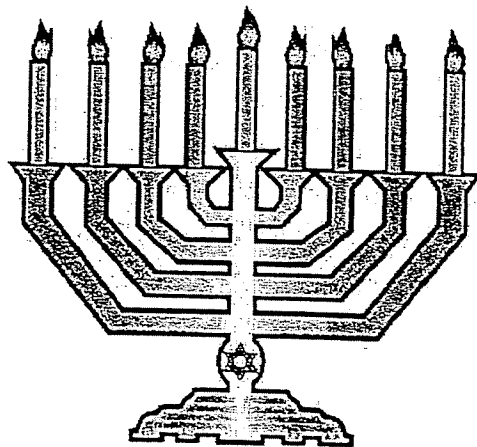

*“The Case of the
Missing Mesechta”
Why is There No
Tractate Chanukah?*

CHANUKAH

Rabbi Efrem Goldberg

① ספר ט'מתי (תמנה) ט' (345' 345)

זמן מעם שנים חטכה לא נזכר כלל במשנה, לפי שרבינו הקדוש מסדר המשנה היה מורע דוד המלך ע"ה, ונס חטכה נעשה ע"י בית החשמונאים זממו המלוכה ולא היו מורע דוד, זה הרע לרבינו הקדוש. ובכתבו המשנה ע"ם רוח הקדוש, נשפט הנם מחיבורו (בשם הגאון הקדוש בעל חתים וצוקים):

The reason the miracle of Chanukkah is not mentioned at all in the Mishnah [is as follows]: For our master, the compiler of the Mishnah, was of the seed of King David, peace be upon him, and the miracle of Chanukkah was accomplished by the house of Chashmona'im, which seized the kingship although [its members] were not of the seed of David. Now this disturbed Rabbeinu HaKadosh, and [therefore] when he wrote the Mishnah under the inspiration of the holy spirit, the miracle was omitted from his work.

(R. Avraham Yitzchak Shperling, Ta'amei HaMinhagim, p. 365)

② Bikurim ב'סור' פ' א'ג'

[ז] הקונה שני (ב) אילנות בתוך שלחברו מביא ואינו קורא. ר' מאיר אומר מביא וקורא. יבש המעץ ונקצץ (ב) האילן מביא ואינו קורא. ר' יהודה אומר מביא וקורא. מהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא. ר' יהודה בן בתירה אומר מביא וקורא.

③ Rosh HaShana ר"ה (2:1)

[ג] על ששה חדשים שלוחים יוצאים (ב) על ניסן מפני הפסח. על (ב) אב מפני התענית. על (ב) אלול מפני ראש השנה. על (ב) תשרי מפני תקנת המועדות. על (ב) כסליו (ב) מפני חנוכה. ועל אדר מפני הפורים. וכשהיה בית המקדש קיים יוצאין אף על אייר מפני פסח קטן.

④ Megilla מ'גלה ז':

[ז] בחנוכה בנשיאים, בפורים ויבוא עמלק בראשי חדשים ובראשי חדשיכם. במעמדות במעשה בראשית. בתעניות ברכות וקללות. ואין (ב) מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולם (ב) בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה (ב) כסדרן, ואינו עולה להן (ב) מן החשבון. שני וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל (ויקרא כג טז) מצותן שיהוא (ב) קורין כל אחד ואחד בזמנו.

⑤ Taanis ת'ני' ז':

[ז] אין גוזרין תענית בראשי חדשים ובחנוכה (ב) ובפורים, ואם התחילו אין מפסיקין דברי רבן גמליאל. אמר ר' מאיר אף על פי שאמר רבן גמליאל אם התחילו אין מפסיקין, מודה היה שאין משלימין. וכן בחשעה באב שחל להיות ערב (ב) שבת.

⑥ Mo'ed Katan מ'ועד קטן ז':

[ח] אין מניחין את המטה ברחוב שלא להרגיל את הספד (ב). ולא של נשים לעולם מפני הכבוד. הנשים (ב) במועד מענות אבל לא מטפחות. ר' ישמעאל אומר הסמוכות למטה מטפחות. בראשי חדשים ובחנוכה (ב) ובפורים מענות ומטפחות בזה ובזה אבל לא מקוננות. נקבר המת לא מענות ולא מטפחות. אי זה הוא עיניו (ב) שכולן עונות כאחת. קינה, שאחת אומרת (ב) וכולן עונות אחריה, שני ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה (ירמיה ס יט). אבל לעתיד לבוא מה הוא (ב) אומר בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים (ב) דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר (ישעיה כה ח).

⑦ Bava Kamma ב'ב'א קמ'א (1:1)

[ח] ג' היוצא (ב) מתחת הפטיש ויצא (ב) והזיק, חייב גמל שהוא (ב) טעון פשתן ועובר (ב) ברשות הרבים, ונכנסה (ב) פשתנו לתוך החנות ודלקה (ב) נגרו של חנוני והדליק את הבירה, בעל הגמל חייב. הניח חנוני נרו מבחוץ, החנוני חייב. ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור.

8 BAVA BASA (ה'ט.)

This relative must thus be the father, not the mother, משפחה אב - for paternal relatives are called "family," קרויה משפחה - whereas maternal relatives are not called "family"; למשפחתם - as it is written: דכתיב - According to their families, according to their fathers' household.^[9]

9 RAMBAM (הקדמה אפי' הגמרא)

.. ובאשר הגיע סומן אפרים אל-בניו הקדוש, קרוי סקלום, וקנה יחיד גדורו וקנה בן-בנו, איש שנמצאו בו כל-המדות והמדות הטובות, עד שקנה את אנשי דורו לקרותו: בן-בנו הקדוש ושמו - יחידה. וקנה בקמה ובקנה בקלותו כמו שאמרו: מימות משה ועד בני לא ראינו חנה וגדלה במקום אחד. וקנה בקלות הסידות והקנה וטרקת הסגנונים, כמו שאמרו גם כן: משעת בני בקלה אנה ויראת סא. וקנה צח-קשון וקנהג"מ בקל-אדם בקשון הקדש - עד שהקמים, עליהם סקלום, קרוי לוקדים פרוש מה-פושטניש עליהם בקשון המקרא, מדברי גדלי וישרטי, וזה מקרם בסקמוד."

Rabbeinu HaKadosh ... was singular in his generation and unique in his time, a man in whom all desirable [conduct] and [all] good traits were found, until he merited to be called "our holy master" by his contemporaries ... and he was the epitome of wisdom and stature ... piety and humility.

(Introduction to the Mishnah, ch. 3)

10 BAHAG סדר האבות לנולדו

וקני בית שמאי ווקני בית הלל הם כתבו מגלת בית חשמונאי ועד עכשיו לא עלה לדורות עד שיעמוד כהן לאורים ותומים, והם כתבו מגלת תענית (שבת יג) בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון כשעלו לבקר, בית דין של אחריהם עמדו ונגווה, ולמה וזיה, אמרו כתוב בה אילין יומיא דילא להתענאה כהון ומקצתהון דילא למספד כהון, מריש ניסן ועד תמיא ביה איתוקם תמידא דילא למספד, מן תמיא ביה ועד סוף מועדא איתותב הגא דשבויעא דילא למספד, ועכשיו שביטל תמיד מותר לספוד ולהתענות אפילו בשבת.

11 RUSH HASHANA כאל הרנה (י'ח.)

The Gemara objects to the view that *Megillas Taanis* was abrogated:

Rav Kahana challenged Rav and R' Chanina from a Baraisa: - There was once AN INCIDENT WHEREIN THEY (the townspeople) DECREED A FAST DURING CHANUKAH IN the city of LOD. וירד רבי אליעזר - IN RESPONSE, R' ELIEZER WENT DOWN to a bathhouse in Lod AND BATHED there, AND R' YEHOSHUA went to a barber in Lod AND HAD HIS HAIR CUT.^[32] - ואמרו להם (R' ELIEZER AND R' YEHOSHUA) SAID TO (THOSE WHO HAD FASTED), "GO OUT AND FAST"^[33] ON ACCOUNT OF THAT WHICH YOU FASTED on Chanukah." Now, R' Eliezer and R' Yehoshua lived after the destruction of the Second Temple,^[34] yet they held that Chanukah was still in effect in their time, even though Chanukah is one of the festivals listed in *Megillas Taanis*. - ? -

The Gemara defends Rav and Rav Chanina: Rav Yosef said: - Chanukah is different from all the other days listed in *Megillas Taanis* - איבא דאיבא - in that there is a mitzvah associated with it, the lighting of the menorah.

The Gemara objects: Abaye said to [Rav Yosef]: The mitzvah of lighting the menorah is merely an accessory to the festival itself; - ותיבטיל איהו ותיבטל מצותה - so let [Chanukah] be abrogated and let its mitzvah be abrogated as well!^[35] - ? -

The Gemara revises its answer: Rather, Rav Yosef said: - שאני חנוכה - Chanukah is different from all the other days listed in *Megillas Taanis* - because the miracle of Chanukah has already become thoroughly publicized through its observances and it would be inappropriate to abrogate it.^[36]

ולפי דעתי • היו המלכים המולכים על ישראל
 ושאר השבטים אחרי דוד עוברים על דעת אביהם ומעבירים נחלה. והם היו סוככים על
 יבר אחיה השילוני הנביא שמשח לירבעם • ואמר ואענה את זרע דוד למען זאת אך
 לא כל הימים • וכאשר האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מלך אחר מלך
 לא היו חוזרים אל מלכות יהודה עברו על צוואת הזקן ונענשו בהם. וזכו שאמר הושע
 הם המליכו ולא ממני • וזה היה עונש החשמונאים שמלכו • בבית שני • כי היו הסידר
 עליון ואלמלא הם • נשתכחו התורה והמצות מ ישראל. ואף על פי כן נענשו עונש גדול
 כי ארבע • בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים • זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם
 נפלו ביד אויביהם בחרב. והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל • כל מאן דאמר מבית
 חשמונאי קאתינא עבדא הוא. שנכרתו כלם בעון הזה. ואף על פי שהיה בורע שמעון עונש
 מן הצדוקים • אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו • אלא בעבור זה שמלכו
 ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד. והסירו השבט והמחוקק לגמרי. והיה עונש מדה כנגד
 מדה • שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם • והם הכריתום. ואפשר גם כן
 שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים ונצטוו תשמרו את כהונתכם לכל דבר
 המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם • ולא היה להם למלוך
 רק לעבוד את עבודת ה' •

RAMBAN (12) (77) בראשית (67)

In my opinion, the kings from other tribes, who ruled over Israel after David, went against the wish of their father Jacob by diverting the inheritance of Judah to another tribe. Now they relied on the word of Achiyah the Shilonite, the prophet who anointed ¹³⁹ Jeroboam, who said, *And I will for this afflict the seed of David, but not forever.* ¹⁴⁰ But when [the ten tribes of] Israel continued to crown kings one after another of the rest of the tribes, and they did not revert to the kingdom of Judah, they transgressed the testament of the ancestor, and they were accordingly punished, just as Hosea said, *They have set up kings, but not from Me.* ¹⁴¹

This was also the reason for the punishment of the Hasmoneans, who reigned during the Second Temple. They were saints of the Most High, without whom the learning of Torah and the observance of Commandments would have been forgotten in Israel, and despite this, they suffered such great punishment. The four sons ¹⁴² of the old Hasmonean Matithyahu, saintly men who ruled one after another, in spite of all their prowess and success, fell by the sword of their enemies. And ultimately the punishment reached the stage where our Rabbis, of blessed memory, said: ¹⁴³ "He who says, 'I come from the house of the Hasmoneans,' is a slave," as they were all destroyed on account of this sin. ¹⁴⁴ Now although among the children of Shimon, there was cause for punishment on account of the Sadducees, ¹⁴⁵ all the children of the righteous Matithyahu the Hasmonean were deposed for this only: they ruled even though they were not of the seed of Judah and of the house of David, and thus they completely removed "the sceptre" and "the lawgiver" from Judah. And their punishment was measure for measure, as the Holy One, blessed be He, caused their slaves ¹⁴⁶ to rule over them, and it is they who destroyed them.

It is also possible that, [in addition to the Hasmoneans having sinned for assuming royalty when they were not of the tribe of Judah], they sinned in ruling on account of their being priests, who have been commanded: *Guard your priesthood in everything that pertaineth to the altar, and to within the veil; and ye shall serve; I give you the priesthood as a service of gift.* ¹⁴⁷ Thus it was not for them to rule, but only to perform the Service of G-d.

ה. (ב) בהעלתך. למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכה? הנשיאים. לפי כשראה אהרן חנוכה הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב,² לשון רש"י ממדרש אגדה.³ ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששבחו בו⁴ הכתוב, ושימו קטורה באפך.⁵ ובכל הקרבנות ובמנחת הביתך ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, וגכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה'⁶ עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו,⁷ ושבטו כלו משרתי אלהינו, ועוד⁸ מה טעם לחלושות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלואים, ואם תאמר שהיו חובה ונצטוה בהם וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה⁹ ונצטוה עליה, אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול¹⁰ ובניו, ובלשון¹¹ הזה מצאתיה במגלת סתרים¹² לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו, ואמר ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שמם, והיא חנכת בני חשמונאי,¹³ ולפיכך הסמך פרשה זו לפרשת חנוכה המזבח עכ"ל

RAMBAN (13) חנוכה
מפסק (ק:א)

But the intention of this homiletic text is to derive an allusion from this section [of the Torah] to the Chanukah ("Dedication") of lights which occurred in the period of the Second Temple through Aaron and his sons, namely [Matithyahu] the Hasmonean, who was High Priest, and his sons.⁷ And I have found this explanation in the following text of Megillath Setharim⁸ of Rabbeinu Nissim,⁹ who mentions this tradition, saying: "I have seen in the Midrash: When [the princes of] the twelve tribes brought the dedication-offerings and the tribe of Levi did not etc., the Holy One, blessed be He, said to Moses, *Speak unto Aaron, and say unto him: When thou lightest the lamps.* There is another Dedication in which there will be lighting of the lamps, when I will perform through your sons miracles and salvation for Israel, and a Dedication which will be called by their name, namely, 'the Chanukah of the sons of the Hasmonean.'¹⁰ Therefore He put this section [dealing with the lighting of the lamps] next to the section concerning the dedication of the altar." Thus far is his [Rabbeinu Nissim's] language.

RAMBAN (15) חנוכה
כ"א (א:א)

שנמשח דוד וזה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים הנשורים עד עולם. שני כסאך יהיה נכון עד עולם. ולא זכה אלא לכשרים שני אם ישמרו בניך ברתני. אע"פ שלא זכה אלא לכשרים לא חרת המלכות מורע דוד לעולם, הבטיחו הקב"ה ככך שני אם יעזבו בניו ברתני וכמשפטי לא ילכך ופקדתי בשבט פשעם ובננעים עונם וחסדי לא אסיר מעמו: ¶ נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרכי התורה והמצוה ונלחם מלחמות יי, הרי זה מלך וכל מצוות המלכות נוהגות בו. אע"פ שעיקר המלכות לדוד רהיה מבניו מלך. שהרי אחיק השילוני העמיד ירבעם ואמר לו והיה אם שמוע תשמע את כל אשר אצרך וכו'.

ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד עבדי וכו', ואמר לו אחיה ולבנו אתן שבט אחד למען היות ניר לדוד עבדי כל הימים לפני כירושלם: ט מלכי בית דוד הם העומרים לעולם שני כסאך יהיה נכון עד עולם.
• אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל הפסוק המלכות מכיתו, שהרי לירבעם נאמר אך לא כל הימים.

RAMBAN (14) חנוכה
(א:ב)

א בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות. ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וסמאו הטהרות. וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים ותורה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני:

16 RASHI כ"ה (ט"ו) (6:6)

"G-d their L-rd shall save them on that day ... for [they shall be like] crown jewels, glittering on His soil" (Zechariah 9:16) — For the kohanim, the sons of the Chashmona'im, who are bedecked with the crown jewels, breastplate, and tunic, will glitter (מתנוססים) with miracles (ניסים) in His land.

(טו) כאלן .
 עמו . כאלן שהסיע חמלרים
 להיות לו לעם : כי אלני נור .
 כי ככבים בני חשמונאים
 המתפלרים באלני נור נטרי
 מישן ואסוד יהיו מתנוססים
 בניסים על אדמתן :

17 RASHI כ"ה (ט"ו) (א"ב)

(כ) ועמד על כנו מעביר נוגש . ויחזק על נפשו כתר המדינות .

מתחילו בן יוחנן המעביר נוגש ויון מעל ישראל וגו' והוא הדר מלכות בישראל כי שר וגבור יהיה הוא וכל זרעו אחריו בני השמיים : ונימים אלקים יבשר .
 נימים מוטעים חשבר מלכותם : ולא באפים . של אימה אחרת : ולא במלחמה . כי מהם ובהם אשר יקנאו ארסטובלים והירקנים על דבר המלוכה :

Mattithyahu son of Yochanan, who will throw off the Greek oppressor.... The glory of kingship in Yisra'el, he will be a great commander and hero, as will all his seed after him, the sons of Chashmonai.

18 MAHARAL מנהל (3) קבלת (יה)

With the rebuilding and return of the second Temple, Davidic monarchy did not resume.... This was by virtue of the exaltedness of Davidic rule; only the future would be worthy of the dawning of Davidic rule.⁶

ואין האדם יודע מלכות בית דוד כשתחזור . וגם דבר זה חרץ לגבול וגדר האדם . ותראה כאשר נבנה בית שני , וחזר להם הבית⁶⁷ , לא חזר להם מלכות בית דוד⁶⁸ . ודבר זה צריך טעם נפלא מאוד , כי למה לא חזר להם מלכות בית דוד גם כן⁶⁹ . והוא למעלה מלכות בית דוד , שלא היה כד[א]י להיות מלכות בית דוד זורח עד לעתיד⁷⁰ . ולפיכך אין אדם יודע מתי תחזור מלכות בית דוד . ואם לא היה בית דוד כל כך במעלה , לא היה אפשר במלכות בית דוד לבטל מלכות רביעית⁷¹ . ולפיכך בהכרח צריך אתה⁷² לומר שמלכות בית דוד מעלתו במעלה שאין ידיעת האדם תופס שם⁷² .

19

Emperor Hadrian, after subduing the rebels at Betar, lashed out like fire in anger at all of Yisra'el, putting an end to [its] holiday[s], new moon, and Sabbath.

The reign of the next emperor, Antoninus, who was Rabbi's [i.e., R. Yehudah HaNasi's] friend, could almost be termed comfortable; the previous ban on Chanukkah, however, apparently remained in effect. Even a benevolent ruler could not allow a holiday of such national feeling to a people who had only recently fought to the death and had, at great cost [to Rome], been contained. For this reason, Rabbeinu HaKadosh could not publicly mention Chanukkah.

(R. Yehoshua Yosef Preil, *Egglei Tal* [Warsaw, 5659] 1:3)

20

It is ostensibly a great wonder why not one law of Chanukkah is mentioned in the Mishnah. Concerning Purim, there is an entire tractate, while [regarding] Chanukkah there is not even one *mishnah*.... However, it is not really a wonder, since all the laws of Chanukkah are written in the ninth chapter of *Megillath Ta'anith*, with all the *baraitoth* cited in tractate *Shabbath* and dealing with the laws of Chanukkah having been cited there. It was therefore unnecessary for Rabbi to reiterate them in the Mishnah, since *Megillath Ta'anith* was considered almost as prestigious as Scripture, with its authority surpassing that of the Mishnah, [as indicated by the fact that] its recording was permitted prior to when it became permissible to

record "*Torah shebe'al-peh*" (as explained by Rashi [in his commentary] on *Shabbath* 13b, *Eruvin* 62b, and *Ta'anith* 15b). Now we never find in the Mishnah repetition of *anything* recorded in *Megillath Ta'anith* ... the same rule and reason [applying] to the laws of Chanukkah.... Only after *Megillath Ta'anith* was annulled and people no longer studied it did they copy therefrom the laws of the Chanukkah candles, since Chanukkah [unlike the other days recorded in *Megillath Ta'anith*] was not annulled.

(R. Dov Nachman Horowitz of Vitebsk, *HaPeles*, Vol. 1 [5661], p. 184)

Tos. (21) קריאת שמע

MEGILLAN (22) מילה (5)

ואמר רב שמואל בר יהודה
שלחה להם אסתר לדבמים קבעוני לדורות
שלחי לה קנאה את מעוררת עלינו לבין
האומות שלחה להם כבר כתובה אני

מקמי חברי בשבחה. כיון
חג שלהם לא היו מניחין נר אלא
בבית ע"ו ומאי דקמבעיא ליה כנר
חטובה טפי מכנר שבת משום דלגורך
אכילה היו מניחים להם והע"ג דבשעת
הסכנה אמרין ככמה מדליקין (לטי
דף כה:) דמניחה על שולחנו ודיו הכא
מירי אס יארע שלא הניחה על שולחנו
א"ג אומר ר"י דשעת הסכנה דלעיל
לאו סכנת חברים קאמר אלא סכנת
גזירה שגורו שלא להדליק נר חטובה:

RASHI (23) רש"י

לכבוד קבועה כו'. וזה השני: שלמה לנס. בשנה שנייה לקבועה
עליהם חובה: קבועה. ליום טוב ולקרייה להיום לי לשם: קנאה
אם מעוררת עלינו. שיאמרו האומות שאט שמחים להוכיח
מפלתן:

RAMBAM (24) רמב"ם מילה (7:7)

ודיו הליכות והחפלין והמוזה וענין
מלאכתן והברכות שמיין לנדר עליהן וכל העניינים החלויין בכל זה מן הדינין ומה שנאמר עליהן בשאלות
וחטובה אין ראוי כפי קבלת חטובינו לדבר בהן לפי שאינו אלא מפרש והתפנה לא דברה על אלה
המלות דבר מיוחד לכלול דיניהן עד שיבא הייב לפרש אותן וסבת זה בעיני נפי שהיו הדברים האלו
מפורסמים בזמן חבור המשנה והיו עניינים ידועים ונהוגים ביד כל העם מרע וזולל ואין ענין מהן
נפלא משום אדם וע"כ לא ראה לדבר בהן כמו שלא הסדיר האשמה ר"ל נוסחה ואין יתנהג שנים ציבור
לפי שהיה מפורסם ולא חנרו בזה סדור אצל חנרו ספר גמ' וביאורו: ומה שאמר בסולת והשמן
אין מעכבים את היין ר"ל שמן וכולה של מנחה נכסין ויין של נכסין: ומחנות של מנחה החלואן כבר
זכרנו אותן והראייה על שאין תלוין קאתן על קאתן הרי היא בתחלת הסי' הדי' מנחות:

(25)

די עיר ע"ז חביב חניטו ולא נרדף קסבר מנהג כניאים היא
אלמלא מיכן מוכיח שאין מצרכין על המכה
ואי קשיא והא מאי דמסעירין בשנה בשמחה מכה היא ולא חובה
דכתיב בהלכה ע"ו דספר הלקט ומצרכין עליו כדאמר ר' נפי במה
מדליקין אחר רב אחר רב רב מחכא אחר רב ירע
שחל להיות בשנה המסעיר כנייא בתחנה איל להוכיח של ירע
דאלמלא שנה אין כנייא בתחנה צייט אלמלא מצרכין על המכה וצ"ב בהרה
דחטובות אמריי רב איקבע לבבל חזינאו דקא קרי הלולא צריש ירחא
קבר לאיפסקינהו כיון דחזי דקא מדלגי ואזלי אחר שיט מכה
אחתיהם צדיהם וטיהבין כל העולם לצד לקרוח אה ההלל נ"ל לומר
כל דבר שהוא נוסח חובה ונהגו להוסיף עליו מצרכין על אותו
המנהג כגון הפערה שנהגת שחרית חובה והוסיפו לנהוג גם בשמחה
וכגון ההלל שנהג חובה צבולת כ"א ימים והוסיפו לנהוג גם צריח
מצרכין על אותו המנהג וכן נמי תקום שנהגין לקרוח מנילח אנטיווכוס
בתוכה אין ראוי לנדר עליה משי' שאין שורש חובה כלל והכחן בעיני
הא דמצרכין האפטרסא המנהג דשנת חפטי שאין שם אשר קרשטו
במלוטיו ולינו כיון שאינה אלא מכה בעלמא היכן לוונו והכי לקתן
במלוט דרבנן פליגי אס מצרכין אשר ליוונו ואס לאו ובמנהגא דעלמא
איך כנדר ולפי סגרא זו אין לנדר בקריאת הלל של ראש חדשי השנה:

SHTERNBECH ר' (26) מו"ק פ' וספ"א א: ק"ג

ג) ולדעתי יש למצוא בזה טעם נפלא למה השמים רבינו הקדוש מהמשניות דיני חנוכה לגמרי עם פרטי הדלקה, ולפורים קבע מסכתא מיוחדת, וכבר העירו בזה ונדחקו ליישב, ולפי דברינו הטעם פשוט, דמיסרה ועיקרה של תיקון חנוכה היא להשריש בנו אמונה בחכמים ומצותיהם, והיינו נגד כתות הצדוקים שרבו בימי בית שני וכמבואר במגלת תענית, ולהאי מטרה הלוא עדיף כשמקבלין דבריהם אף שהמצוה נמסרה לנו רק בע"פ לבד, ולכן כשסידר רבינו הקדוש המשניות והתיר האסור לכתוב דברים שבע"פ, שיכל והניח במתכוון דיני חנוכה לבד כתורה שבע"פ, ובכוונה שנדע גודל החיוב לשמוע דברי חכמים, ואף בע"פ שזהו יסודה של מצוה זו כמ"ש, וע"כ השמיט הלכות אלו בכתב שנדע לקיים דברי חכמים אף המקובלים בע"פ בעיקר מטרת המצוה, ורק אחר כך חכמי הגמרא ראו שמרוב הגלויות וצרות עלולים ת"ו לשכוח הלכות אלו וקבעו לדינים אלו סוגיא שלימה ודו"ק היטב כי נכון הוא.

TZADUK HA' COHEN ר' (27) פ"ג ע"ג

ספר פרי צדיק לחנוכה - איתא

אבל הדרה יקרה כבודה וגדולתה וכו', של תורה לא נתנה עד בית שני עיין שם והמכוון על זמן החשמונאים שהיה התחלת הארת תורה שבעל פה. דחנוכה התחלת הניסים שלא נתנו ליכתב, כי אסתר הוא סוף הניסים שניתנו ליכתב (כמו שאמרו יומא כט.), והיינו התחלת תורה שבעל פה. כי היא התחלת מצוה דרבנן שהוא רק משורש תורה שבעל פה כמו שאמרו בגמרא על ברכת נר חנוכה והיכן צונו מלא תסור. ודייקא אז על ידי הצער והגזירה נתיסד התורה שבעל פה כמו שאמרו (בראשית רבה פ' ב) וחושך זה יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן ודייקא על ידי זה ראמר אלהים יהי אור, והיינו הארת תורה שבעל פה וכדאיתא (תנחומא נח ג) שעל עמלי תורה שבעל פה נאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול אור הראשון וכו', וגם לא כפה ההר כגיגית רק על תורה שבעל פה לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ומנבל עצמו עליה.

Chanukkah was the first of miracles "not meant to be written down" (Yoma 29a), the beginning of [the concept of a] rabbinic *mitzvah*; its root is *Torah shebe'al-peh*, as stated in the Gemara: "And where did He command us? R. Aviyya said: It follows from [the verse] 'do not stray from the word that they shall declare to you' (Devarim 17:11)" (*Shabbath* 23a).

SFAS EMES (28) ע"א מ"א

איתא קבעם בסלל והדאה. הוא צמי תורה שבע"פ שהארה גם כזה הוא צפיין של ישראל דאיתא אסתר סוף כל הגסים. והאיכא חנוכה. ניתן לכתוב קאמיכא. לכן גם דחנוכה אינו נכתב וגם במשנה אינו מיוסד מלח חנוכה וגם בצמ' אמרו מלי חנוכה דמ"ר ס'. וגם אמרו חנוכה לא מניא כו'. הכל לרמז שחנוכה לא ניתן לכתוב והוא כמ"ש אכתוב לו רובי תורתנו כמו זר נחשט. ובימי הזנים נהפרש העורה זימת ומה נעשה כמה קלקולים עד שפשה לנו הקב"ה נסים בימים כללו. ולכן ראו חכמים שלא לפרש זה אדם רק שמו אינו צפיין של ישראל צמי תורה שבע"פ כמ"ל:

"... they made [the eight days of Chanukkah] festive days of praise and thanksgiving" (*Shabbath* 21b) — This is characteristic of the notion of *Torah shebe'al-peh*.... Hence, the miracle of Chanukkah was not recorded (like Megillath Ester), nor was it written in the Mishnah.... Rather, they put a sign [lit. "letter"!] in the mouths of Yisra'el.

פחד יצחק

מאמר א

א. ידועים הם הדברים כי ישנם דברי תורה שניתנו להכתב, וישנם דברי תורה שלא ניתנו להכתב. לכאורה חלוקה זו אינה משתייכת אלא בנוגע להשם תורה בלבד. אלא שיעויין יומא דף כפ דנמשלה אסתר לשחר סח שחר סוף הלילה אף אסתר סוף הנסים, ופריך והא איכא חנוכה, ומשני ניתנה להכתב קא אמרינן. והנה נושאי הענין בכאן הם גופי המאורעות שנעשו לישראל נסים בהם. ובמשימות היה נראה דאין זה שייך כלל לחלוקה דניתנה להכתב, שלא נאמרה אלא בגופם של דברי תורה; וכודאי דהכונה תיא דדברי תורה השייכים לנס חנוכה לא ניתנו להכתב, משום שאינם שייכים לכתבי הקודש. אבל סכל מקום מכיון שהדמיון לשחר וללילה הוא על מאורעות הנסים, שפיר יש לנו הערה מכאן דענין זה של „לא ניתן להכתב“, מתפשט הוא מתוך הדברי תורה של הנס אל תוך המאורע של גוף הנס עצמו.

ב. ותפן הדברים כך הוא. „אכתוב לו רוכי תורת, כמו זר נחשבו.“ מנכואתו זו של הושע למדנו כי כתיבתם של דברי תורה שבעל פה היתה יכולה לפעול ענין של זרות אצל כנסת ישראל. אכתוב לו רוכי תורת, כמו זר נחשבו. וכמדרש המוכא בתוספות גיטין דף ס' איתא שעתידין אומות העולם לכתוב להם את התורה, ואם היתה גם תורה שבעל פה נכתבת, היו האומות כותבים להם גם אותה, ומסילא היו ישראל נחשבים כורים על ידי זה. וכאשר נעיין בגוף דברי המדרש הוה נמצא, כי מסיום דבריו של המדרש הוה יוצא מפורש, כי זה הוא תוכן הכוונה במאמר חכמים כי לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על דברי תורה שבעל פה בלבד, שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. כלומר כל ברית כוללת בתוכה גם את מניעת השייכות של כל אלה שאינם נכנסים לתוכה של הברית. וגם ברית התורה שכרת הקב"ה עם ישראל כוללת בתוכה מניעת שייכות כזו, והיא היא שלילת כתיבתם של דברי תורה שבעל פה. ויש לנו כוה הדגשה יתירה. כי ברכת התורה פותחת היא כשנים: אשר כחר בנו, ואשר נתן לנו. ומפורש כתב הגר"א כי שנים

ד. חילוק זה בין כלליות ברית התורה, ובין דיני התורה עצמם, מצאנו לו מקום גם בהלכות מסירות נפש. דסוף סוף זה הוא יסוד החילוק בין מסירות נפש על אותן העבירות הדוחות פקוח נפש, ובין מסירות נפש בשעת השמד אפילו על ערקתא דמסאני. כי על כן מסירות נפש זו של ערקתא דמסאני איננה מסירות נפש על דיניה ומצוותיה של תורה, שהרי האימור עצמו איננו נעשה לחמור יותר על ידי הכונה שהנכרי מכוון להעביר על הדת; אלא שמסירות נפש זו כאה על כלליות יחוד ישראל בעמים, דהיינו על הברית שכתב הקב"ה עם ישראל, שהיא ברית התורה. באופן דמסירות נפש על המצוות בשעת גזרות השמד חלוקה היא ביסודה ממסירות נפש על שלש עבירות שאין פקוח נפש נדחה מפניהן. דבשעה שאנו דנים לענין עבירות ואיסורים פרטיים שבתורה, או יש לנו שיעורים ומדידות בחיובי מסירות נפש, מה שאין כן בשעה שאנו דנים לענין כלליות ברית התורה, וכגון בשעה שהכונה היא ההעברה על הדת, או מפקע הוא חיוב המסירות נפש מכל שיעורים, ואפילו אם אין הדבר נובע אלא לערקתא דמסאני, יהרג ולא יעבור.

ה. **חזורים** אנו כזה להתחלת הדברים, דחוינו מסוגין דומא דאפילו בנוגע לנזף המאורע של הנם שייכא הך מילתא דלא ניתנה להכתב, וכי זה הוא כאמת גדרו של נם חנוכה שלא ניתן להכתב. כי הם הם הדברים. והחידוש הנמצא במסירות נפשם של הור החשמונאים הוא זה כי מסרו נפשם לא על רצון השם שנתגלה כדיני התורה, כי אם על רצון השם של כלליות יחוד ישראל בעמים, דהיינו על ברית התורה וכנ"ל, — ומפילא כך נאה וכך יאה כי מאורע מועד החנוכה יהא מפקע מתורת כתב, שכן כל עצמו של חידוש מועד החנוכה אינו אלא בנקודה זו של מסירות נפש על עבודת יחוד ישראל בעמים, אשר שלילת הכתב היא ה"בפועל" של יחוד זה. ומוק חזי דנם כמשנה לא נשנו דיני נר חנוכה, ולא נזכר נר חנוכה כי אם אנכ גררא דענינים אחרים; והיינו כמו שתורנו רבותינו דגם לאחר שנכתבה המשנה עדיין השאירו בה מקום לצורת תורה שבעל פה, על ידי החיסורי מיחסרא וכדומה; ונבר חנוכה בא הוא הענין הזה לידי השממה גמורה, מפני שאורו של נר חנוכה הוא האור שניתגלה על ידי מסירות נפש על אורות מניעת כתיבתם של דברים שבעל פה. בכדי שעל ידי זה תסתלק יון מלהחשיך עיניהם של ישראל על ידי תרגום דברים שבעל פה, כדרך שהחשיכו עיניהם של ישראל בתרגום של דברים שנכתב. ודוק כי לא ניתן להתפרש יותר. עיין מילואים בסוף הספר.

הללו סתחלקים הם לשני ענינים לפי סדר הזמנים. הבחירה היא מה שנאמר למשה בשני לסיון ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, והנתינה היא לאחר ארבע ימים בשעת אמירת אנכי השם אלוקיך. והנה הברית עם ישראל נכרתה בשני בסיון לפני גוף העובדא של מתן תורה, כמבואר להדיא בכתוב. ומכיון שהברית כוללת בתוכה שלילת הכתיבה של דברים שבעל פה, הרי נמצא כי הך איסורא ד'דברים שבעל פה אי אתא רשאי לאמסרם בכתב" קדום הוא לכל איסורי התורה, ולא עוד אלא שקדום הוא אפילו לגוף המאורע של מתן תורה. ועומק הכוונה כזה הוא, כי איסור הכתיבה של דברי תורה שבעל פה אינו איסור פרטי בין שאר איסוריה של תורה, אלא שהוא קביעות הצורה של כריתות בריתו של הקב"ה עם ישראל. בקיצור, האיסור של כתיבת דברים שבעל פה מהווה חלק של כרית-התורה, הרבה יותר מאשר הוא משתייך אל גוף דברי תורה עצמם.

ג. ומקבלת היא נקודה זו תוספת בהירות מתוך עיין בכללי סדר המשנה וכמה שהורנו רבותינו כביאורם. בתוך כללי סידור המשנה נמצאים כאלה שאינם נראים כלל כמעשי-סידור, כגון אין סדר למשנה, חסורי מיחסרא, עניים במקום זה ועשירים במקום אחר, וכדומה. והורנו רבותינו כזה כי גם לאחר שהותרה כתיבתה של תורה שבעל פה, ומשום עת לעשות חוכרחו לכתבה או לסדרה לכתובה, מכל מקום השאירם בשיעור ידוע כדברים שבעל פה גם לאחר שנכתבו, בכדי שגם הכתב יהא נזקק לסייע של הפה, ומוף סוף לא תעמוד הכתיבה במקומה של הקבלה מפה לאוזן. ודברים הללו הם יסוד גדול בסדר עריכתם של דברי תורה שבעל פה על הכתב. ומתוכם של הדברים הללו מכצצת ועולה היא הנקודה שנתבארה לנו למעלה, בנדרו של איסור כתיבת דברים שבעל פה. כי אלמלי היה איסור זה רק איסור פרטי בין שאר איסוריה של תורה, בודאי שלא היה בו מקום לקיום במקצת ומכיון שמוף סוף הותר האיסור משום עת לעשות, שוב לא היה לנו ענין להחזיק בו לפרקים, ולהפעילו לסירוגין. אלא שהם הם הדברים. מניעת הכתיבה של דברי תורה שבעל פה שייכת היא לברית התורה שקדמה לגוף הופעתה של תורה. ועל כן נהי דהאיסור שבדבר הותר משום עת לעשות מכל מקום בכדי שלא לבטל את תוכן צורתה של ברית התורה, נשארה כלליותה של תורה זו גם לאחר שהותר האיסור, וגם לאחר שתורה שבעל פה נכתבה על ספר.